

УДК 339.9

Царик І.М., к.е.н., доцент кафедри управління персоналом та економіки праці
Чернігівського національного технологічного університету

ПЕРСПЕКТИВИ ЕКОНОМІКО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ

У статті окреслено перспективи застосування правових та економічних методів державного регулювання соціальної відповідальності бізнесу в Україні. Автор особливо наголошує на необхідності формування вітчизняної моделі регулювання соціальної відповідальності підприємницьких структур. Підкреслено нагальність розвитку такого важливого фінансового інструменту як ендаумент.

Ключові слова: державне регулювання, соціальна відповідальність бізнесу, економічні методи, правові методи, механізм регулювання.

Tsaryk I. M.

THE ECONOMICO-LEGAL REGULATION PROSPECTIVES OF BUSINESS SOCIAL RESPONSIBILITY

The article is about the prospective application of legal and economical methods of business social responsibility government regulation in Ukraine. The native model formation necessity of social responsibility regulation of the enterprise structures is underlined by author. The urgent development of such an important financial instrument as endowment is also stressed.

Key words: the government regulation, business social responsibility, the economical methods, the legal methods, the regulation mechanism.

Царик И.Н.

ПЕРСПЕКТИВЫ ЭКОНОМИКО-ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ БИЗНЕСА

В статье обозначены перспективы применения правовых и экономических методов государственного регулирования социальной ответственности бизнеса в Украине. Автор особо отмечает необходимость формирования отечественной модели регулирования социальной ответственности предпринимательских структур. Подчеркнута актуальность развития такого важного финансового инструмента как эндаумент.

Ключевые слова: государственное регулирование, социальная ответственность бизнеса, экономические методы, правовые методы, механизм регулирования.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Формування моделей державного регулювання соціальної відповідальності бізнесу (СВБ) у розвинених країнах відбувалося протягом декількох десятиліть і на сучасному етапі вони характеризуються високим ступенем розвитку. Натомість в Україні на початку 90-х років ХХ століття розпочалася значна трансформація системи соціально-економічних відносин між підприємствами і суспільством, яка проходила достатньо хаотично. Більшість її напрямків не регулювалися або несистемно регулювалися державними органами.

Відсутність у нашій державі концептуально-цілісних засад впливу на соціальну відповідальність бізнесу, науково обґрунтованих методів та важелів, адаптації світового досвіду СВБ до особливостей етапу економічного розвитку

України зумовлюють актуальність та необхідність дослідження цих питань, підсилюють їх прикладну значущість.

Крім того, актуальності темі додає офіційне приєднання України до рамкового документа Організації Об'єднаних Націй «Порядок денний на XXI століття», який зобов'язує нашу державу здійснити розробку та впровадження стратегії сталого розвитку. Однією із головних її складових є соціальна відповідальність бізнесу.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Проблематика СВБ останнім часом все більше привертає увагу українських вчених. Значний внесок у її розробку зробили Д. Баюра, І. Каленюк, В. Марченко, С. Мочерний, С. Мельник, В. Осецький, О. Степанова, В. Український, А. Чухно, В. Шаповал та інші. Однак багато питань соціально відповідального ведення бізнесу потребують подальшого вивчення та розробки.

Теоретичні та практичні аспекти соціальної відповідальності бізнесу висвітлені в роботах російських вчених, а саме: Ю. Будкіна, Є. Балицького, П. Гончарова, В. Гутнік, С. Івченка, Н. Лапіної, С. Перегудова та інших.

У світовій науковій літературі найбільш відомими виданнями з СВБ є роботи М. Альбера, П. Друкера, А. Керолла, Ф. Котлера, М. Портера, В. Хойєра, Ф. Хайєка, М. Фрідмена та інших.

Цілі статті. Метою статті є окреслення перспектив застосування правових і економічних методів державного регулювання соціальної відповідальності бізнесу в Україні на основі вивчення зарубіжного досвіду.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У світовій практиці склалося декілька моделей державного регулювання СВБ. Основні з них – американська та європейська [3, с. 23–24; 6, с. 56; 9, с. 11–12; 98; 10, с. 77]. Для американської моделі характерний невеликий ступінь втручання владних структур у соціальну діяльність бізнесу. Деякі важливі питання досі не регулюються державою (двосторонні трудові договори, добровільність медичного страхування тощо). Однак, на законодавчому рівні закріплені податкові та інші стимули для підприємств, що допомагають у вирішенні важливих для держави соціальних питань. Крім того, дуже розвиненою у США є система механізмів участі бізнесу у соціальному житті суспільства через різноманітні корпоративні фонди страхового, пенсійного та спонсорського призначення. Яскравим прикладом є фонд Білла Гейтса, що спеціалізується на підтримці освіти та охорони здоров'я населення.

Для європейської моделі характерна більша правова урегульованість відносин у трикутнику влада – бізнес – суспільство. Так, на законодавчому рівні у багатьох країнах ЄС закріплені стандарти екологічної діяльності підприємств, пенсійне регулювання, обов'язкове медичне страхування працівників та інше. На відміну від американської моделі, в рамках якої пріоритетами СВБ є відповідальність перед акціонерами та стабільність прибутків, у європейській моделі до них додаються ще й питання охорони навколишнього середовища та відповідальності перед регіонами, де діють компанії. Отже, в Європі державні та бізнесові структури розглядаються як партнери у забезпеченні сталого розвитку країн та благополуччя суспільств.

В країнах колишнього Радянського Союзу, у тому числі в Україні, відсутні власні завершені моделі СВБ. У той же час історично сформовані традиції турботи підприємств України про своїх співробітників і нужденні верстви населення в сукупності з новими ідеями соціальної відповідальності бізнесу в перспективі можуть стати передумовою формування й розвитку національної моделі СВБ.

Головним завданням на сьогодні є об'єднання традицій та інновацій у цій сфері з метою забезпечення найбільш позитивного ефекту як для підприємницьких структур, так і для суспільства.

У світовій практиці регулювання СВБ владними структурами широко використовуються правові, економічні, адміністративні та інформаційні методи. В Україні вони застосовуються недостатньо і часто мають непослідовний характер. Їх розвиток та застосування мають бути здійснені з врахуванням міжнародного досвіду, адаптованого до соціально-економічних умов нашої держави.

Перспективним в контексті *правових методів* регулювання соціальної відповідальності бізнесу є створення законодавчої бази, яка на правовому рівні закріпить принципи та механізми реалізації соціальної відповідальності бізнесу, стимули і заохочення економічного та морального характеру. І. Акімова та М. Беззубова вважають, що в Україні впровадження і реформування законодавства стосовно СВБ є ключовою проблемою державного регулювання цієї сфери [1, с.20], а О. Бандирська наполягає на якнайшвидшому її вирішенні [2, с. 63].

Значна робота у цьому напрямку проведена в ЄС. Європейською комісією у 2001 році було видано документ під назвою „Зелена книга соціальної відповідальності бізнесу” (Green Paper on Corporate Social Responsibility), з приводу якої розпочалося обговорення за участю різноманітних інституцій: генеральних дирекцій Єврокомісії з питань працевлаштування, соціальних справ та сектору підприємництва; наукових організацій; ЗМІ; профспілок та інших неурядових організацій. Результатом консультацій стало створення „Білої книги соціальної відповідальності бізнесу” (White Paper: Communication on CSR), яка містить стратегію реалізації і впровадження СВБ та адресована усім державам-членам Євросоюзу, бізнес-організаціям, різноманітним інституціям. До того ж основні напрямки та рамки соціальної відповідальності бізнесу містяться в резолюції Європарламенту від 13 березня 2007 року у справі СВБ „Нове партнерство”. Дана резолюція закликає до соціального партнерства між урядами, компаніями та громадськістю і містить низку нових пропозицій щодо нього [7, с. 30]. Різні аспекти державного регулювання СВБ деталізовані у національних законодавствах країн-членів ЄС.

Українське законодавство у сфері СВБ потребує удосконалення також шляхом ратифікації міжнародних конвенцій з прав людини та екології, впровадження міжнародних стандартів соціальної звітності.

Недооціненою на сьогодні в Україні є важливість *економічних методів* регулювання соціальної відповідальності бізнесу. Нагальною потребою є здійснення розробки та впровадження конкретних стимулюючих, заохочувальних та стримуючих економічних засобів державного регулювання СВБ. Кожна країна використовує власний набір таких інструментів. Реальними економічними заходами підтримки СВБ можуть стати :

- забезпечення макроекономічної стабільності та сприяння розвитку підприємництва в Україні, що є передумовою високого рівня його соціальних інвестицій;

- фіскальні засоби (зменшення деяких податкових ставок; включення певних соціальних видатків до валових витрат підприємства та зменшення таким чином оподаткованої бази; так звані „процентні закони” – надання фірмі права обирати, на які потреби буде витрачена частина його податкових зобов'язань). У більшості країн світу такі стимули складають до 5% оподаткованого прибутку [4, с. 18];

- розробка механізму компенсації підприємствам, хоча б часткової, будівництва своїх, проте відкритих для загального користування об'єктів інфраструктури (доріг, ділянок занедбаних комунальних систем та іншого) [4, с. 17];

- впровадження справедливої і ефективної системи оподаткування юридичних та фізичних осіб;

- розробка і законодавче впровадження системи податкових пільг для соціально відповідальних підприємств та штрафів за порушення соціального і екологічного законодавства, а також законодавства про працю;

- включення вимог про соціальну відповідальність бізнесу до контрактів про державні закупівлі, пріоритетів державних інвестицій та державного кредитування;

- стимулювання створення корпоративних пенсійних фондів;

- ефективна конкурентна політика тощо.

Слід особливо виділити економічний вплив держави на розвиток благодійності. Перспективним для України є розвиток СВБ в аспекті благодійної діяльності, вирішення питань її справедливого оподаткування та розробки механізмів сприяння. Експерти вважають, що недостатнім у нашій країні є використання такого ефективного фінансового інструменту як ендаумент [8]. Практично відсутнє законодавство щодо нього. Лише у законі України «Про податок з доходів фізичних осіб» було наведено визначення: «Ендаумент – це сума коштів або цінних паперів, які вносяться благодійником у банк або небанківську фінансову установу, завдяки чому набувач благодійної допомоги отримує право на використання процентів або дивідендів, нарахованих на суму такого ендаументу. При цьому такий набувач не має права витратити або відчужувати основну суму такого ендаументу без згоди благодійника» [5]. Зазначимо, що і цей закон втратив силу після прийняття Податкового кодексу. Між тим у Російській Федерації ще на початку 2007 року набрав чинності окремий закон, що регулює правові відносини при використанні цього інструменту. Він має назву Федеральний закон «Про порядок формування і використання цільового капіталу некомерційних організацій», ухвалений 30 грудня 2006 року №275-ФЗ. З прийняттям цього законодавчого акту відносини між державою, благодійником та отримувачем допомоги вийшли на новий рівень, а розвиток благодійності характеризується більшою динамікою.

Висновки. Перспективами державного регулювання соціальної відповідальності бізнесу в Україні є розвиток інструментарію економічних, правових, адміністративних та інформаційних методів з врахуванням міжнародного досвіду і особливостей етапу економічного розвитку нашої держави. Результатами їх застосування мають стати покращення міжнародного іміджу країни та її підприємств, залучення інвестицій, зростання конкурентоспроможності і експорту, зниження соціальної напруги у суспільстві, покращення відносин власності, стану трудової сфери та навколишнього середовища, інноваційного і регіонального розвитку, закріплення благодійницької культури тощо.

Список використаних джерел:

1. Акімова І. Соціальна відповідальність середнього та малого бізнесу в Україні / І. Акімова, М. Беззубова // Маркетинг в Україні. – 2006. – №3. – С. 20–26.
2. Бандирська О. В. Соціальна відповідальність бізнесу в Україні / О. В. Бандирська // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №10. – С. 60–64.
3. Баюра Д. О. Корпоративна соціальна відповідальність у системі корпоративного управління / Д. О. Баюра // Україна: аспекти праці. – 2009. – №1. – С. 21–25.
4. Економічний діалог: партнерство заради успіху. Аналітична доповідь / [Я. А. Жаліло, І. М. Акімова, Д. В. Ляпін та ін.]. – К.: Національний інститут стратегічних досліджень. Центр антикризових досліджень, 2007. – 26 с.

5. Закон України «Про податок з доходів фізичних осіб» від 22.05.2003 № 889-IV [Електронний ресурс] / Відомості Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=889-15>
6. Корпоративная социальная ответственность: управленческий аспект: монография / Под общ. ред. д.э.н., проф. И. Ю. Беляевой. д.е.н., проф. М. А. Эскиндарова. – М.: КНОРУС, 2008. – 324 с.
7. Куліш А. Соціальна відповідальність бізнесу в банківській сфері у запитаннях та відповідях / Куліш А. – К.: ТОВ «НВП Поліграфсервіс», 2007. – 80 с.
8. Матеріали офіційного сайту Міжнародного благодійного фонду «Україна 3000» [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.ukraine3000.org.ua/print/news/6894.html>
9. Осецький В. Л. Соціальна відповідальність корпорацій України як фактор забезпечення їхньої конкурентоспроможності / В. Л. Осецький, В. М. Марченко // Економіка та держава. – 2007. – № 1. – С. 9–12.
10. Панкевич О. З. Соціальна держава: проблеми загальної теорії: монографія/ за заг. ред. П. М. Рабіновича. – Львів: Львівський юридичний інститут МВС України, 2004. – 176 с.